
Alisa FRANCUSKI

„TATA, BOLI LI KAD NAS STRELJAJU?“

Alisa Francuski, devojačko Najhaus. Arođena je u Subotici 13. aprila 1928. godine, od majke Judite Holender i oca Josefa Najhausa.

Zajedno sa roditeljima preživela je holokaust. Ima kćerku Sonju, udatu za Mirka Levija i dvoje unučadi, Aleksandru i Ivana.

Išla sam u školu koja se zvala „Kraljica Marija“. To je bila jevrejska škola, izdržavala ju je Jevrejska opština. U njoj se mnogo polagalo na veronauku, pa su nas vodili na bogosluženja u veliku sinagogu. U to vreme u Subotici je postojala i takozvana „mala sinagoga“, gde su održavana đачka bogosluženja – da bi se naučio ceo obred. Ona su se održavala samo subotom, a nastavu su vodili rabin i zamenik kantora.

Imala sam 13 godina kad su u Suboticu ušli Mađari. Odmah su počeli da hapse. Do 1943, pa čak ni do početka 1944, našu porodicu nisu dirali.

Dogodilo se da sam 1942. godine otišla kod tetke u posetu, u Novi Sad. Školski zimski raspust se produžio jer nije bilo ogreva za grejanje učionica, pa nismo mogli da idemo u školu, a tetka me je pozvala da dodem kod nje. Tamo me je zadesila Racija. Zajedno sa tetkom bila sam među Jevrejima, na obali Dunava. Kažu da je bilo 27 stepeni

ispod nule. Stajali smo u redu da nas streljaju, desetoro -- dvanaestoro ljudi, preostalih na kraju. Jedan novosadski lekar i njegova žena zamolili su nas da ih pustimo napred jer više nisu mogli da stoje. Mislili smo da ćemo svi biti pogubljeni i da se niko neće spasiti. Oni su, siroti, pogubljeni, a neposredno potom stigla je zapovest da se prestane sa streljanjem. Bila sam u šoku i kao da ništa nisam ni videla ni doživela. A, sećam se... Ispred nas je išla jedna porodica, Jevreji. Devojčica, od oko osam godina, pitala je oca: „Tata, da li boli kad nas streljaju?“. Otac je objašnjavao kćerki da sve traje samo sekundu i „onda više ništa nećemo osećati“. Posle su nas odveli u Sokolski dom i, kasnije, pustili kućama. Drugog dana ujutro, došli smo u Suboticu. Za ta dva dana moja majka je posedela.

U Subotici do 1944. godine nismo nosili nikakva obeležja. Ali, kada su došli Nemci, morali smo da nosimo žute zvezde. Kasnije smo morali da odemo u geto formiran u Subotici, blizu železničke stanice, i tamo bili sve dok nas nisu odveli u logor. Dok smo bili u getu o nama su se brinuli jedni naši susedi, Mađari. Donosili su nam hranu pošto nismo smeli do podne da odlazimo na pijacu.

Kad je nastupila okupacija, otac je morao da prestane da radi. Novac smo nabavljali uglavnom prodajući ono što smo imali, nakit i zlatnike, a i drugo što se moglo prodati. Najpre smo budzašto prodali vilu i vinograd na Paliću.

Nemci su došli 1944. godine. Odmah smo bili primorani da nosimo žute zvezde. Nisam to osećala kao poniženje. Sećam se da mi je, jednoga dana, ispred škole, prišao katolički sveštenik koji je u ženskoj gimnaziji bio profesor veronauke. Slučajno me je sustigao i uhvatio ispod ruke. Rekla sam: „Imam žutu zvezdu“. A on je odgovorio: „To je sramota za one koji su ti je stavili!“

U našem stanu stanovao je neki mađarski oficir, koji je pokupio skupocene slike i stvari i sve odvezao.

Jednoga dana iz geta su nas ubacili u vagone. Bilo nas je ne znam koliko. Prvo smo išli u Bačalmaš, jedno mađarsko mesto. Tamo smo bili smešteni u sinagogi i oko sinagoge. Posle nekoliko dana boravka u Bačalmašu, opet su nas ugurali u vagone i odvezli u Austriju. Posle rata sam saznala da je, juna 1944, postignut sporazum između Ajhmana i predstavnika jevrejskih organizacija (dr Kastnera) o formiranju radnih logora u Austriji, uz obaveznu isplatu višemilionske svote (u švajcarskim francima) Nemačkom Rajhu. Tim transportima obuhvaćeno je oko 18 000 mađarskih Jevreja. Među njima je bio i deo bačkih,

pretežno subotičkih Jevreja. Taj transport je bio pošteden strahota koncentracionih logora. Uglavnom su preživeli holokaust.

Prvi logor bio je Štrashof (Strasshof). Tamo smo bili oko nedelju dana. Ko je bio radno sposoban, bio je upućen na rad. Ja sam najduže bila u Durnholcu (Dürnhholz). Utvrđivali smo obalu reke Taje. Utovarivala sam i istovarivala kamenje koje smo potom ugrađivali u obalu reke. To sam radila sa jednom mojom prijateljicom, od jutra do večeri. Davali su nam nešto hrane sa imanja porodice Lihtenštajn. Oni su nas dosta pomagali. Samo stanovništvo povremeno nam je davalo nešto hrane, uglavnom repe, nešto se kuvalo. Logor nije bio ograđen žicom. Nas je bilo tačno 41 osoba. Kada su odveli sve koje su smatrali da nisu radno sposobni, ostalo nas je 19, uglavnom žena i nekoliko muškaraca. Bilo je više Mađara iz Segedina. Otac, majka i ja bili smo zajedno: uspeali smo da nas ne odvoje.

Logor je bila jedna ispražnjena, napuštena kuća. Spavali smo u krevetima od dasaka, na sprat. Poneli smo ćebad koju nam nisu uzeli i njima se pokrivali. Ustajali smo ujutro, u pola pet ili pet. Onda smo se spremali, pili toplu vodu, nešto kao čaj, zatim odlazili na rad. Vraćali smo se uveče. U logoru nas je opet čekala takozvana hrana. Stražari su se među sobom znatno razlikovali. Jedan esesovac je bio strašan, a drugi nisu bili takvi. Bilo nam je zabranjeno da sa njima razgovaramo. Razgovarali smo samo međusobno. Prepričavali smo uspomene, pitali se da li ćemo se vratiti kući ili nećemo, šta ćemo raditi kad se vratimo. Najčešće smo pravili jelovnike. Gladni, samo smo mislili šta ćemo jesti, ako preživimo.

Posle tog logora, poterali su nas dalje. Rusi su nailazili, to je bilo 1944. Onda smo se premeštali više od mesec dana, svakog dana; kako su Rusi napredovali, Nemci su nas terali sve dalje i dalje. Osmog maja stigli smo u Grosau. Tamo smo se zaustavili. Smestili su nas u štalu nekog dvorca. Tamo nismo bili sami.

Esesovci su nas terali da kopamo rovove. U jednom trenutku rekli smo im da više ne možemo. „Mi više ništa ne možemo, ako hoćete da nas streljate, streljajte, ali nikakve rovove više nećemo kopati!“ Međutim, oni su odjedanput nestali! Esesovci, pratnja, svi su nestali. Ostali smo sami. Išli smo na tavan po seno. Neko je video da ima seno i da ne treba da ležimo na goloj zemlji. Jedna moja drugarica i ja taman smo počele da bacamo seno dole, kad se iz mraka pojavio neki čovek. Uplašile smo se. On je upitao da li neko od nas govori francuski. Rekla sam da ja znam. Onda je on rekao: „Gospođice, rat je završen“, na francuskom.

Odmah sam se sjurila dole, misleći da je, možda, neki provokator. Dole je bilo nekoliko francuskih zarobljenika. Dečici su bacali čokolade iz paketa. I engleski zarobljenici bili su dobri prema nama. Oni su bili zatočeni u istom mestu u Austriji gde i mi, samo u vojničkom zarobljeništvu. Odnos prema njima bio je potpuno drugačiji nego prema nama. Oni su mogli da šetaju po selu, dobijali su pakete, imali hrane...

Sledećeg dana došli su Rusi, oslobodili nas, zaklali vola. Na sreću, moja mama ni meni ni ocu nije dozvolila da bilo šta od toga uzmemo. Nabavili smo krompir i to nekako skuvali. Više zatočenika koji su jeli tu jaku hranu je umrlo, jer su jeli na izgladnele stomake.

Pri povratku, stigli smo prvo u Zmanevo, u Čehoslovačkoj. Tamo je bio prihvatni logor, gde smo proveli nekoliko nedelja. Jedna moja drugarica iz Segedina i ja, da bismo roditeljima nabavili hranu, otišle smo da se prijavimo u jedan restoran i tamo peremo sudove. Nisu nas plaćali ali smo dobijale hranu koju smo nosile roditeljima. To je trajalo oko dve nedelje, a onda smo opet uhvatili transport i okolo-naokolo stigli do Budimpešte. Tamo je bio jevrejski prihvatni logor. Moj otac je dobio pomoć za celu porodicu. U Budimpešti smo se zadržali nedelju dana i otišli dalje za Suboticu.

Kad smo stigli u Suboticu, naša kuća bila je puna ljudi. U svakoj sobi živela je po jedna porodica, bilo je strašno. Tri godine nismo mogli da uđemo u ono što je naše. Živeli smo u nekom stanu, zapravo u stanu tetkinih roditelja koji se nisu vratili iz rata.

Od stvari nismo zatekli ništa. Nazad smo dobili dva stara srebrna svećnjaka koja je donela neka Ciganka, prosjakinja, kojoj je moja majka ranije davala hranu. Rekla je: „Evo, to sam ukrala iz vaše kuće, a sada vam vraćam...”

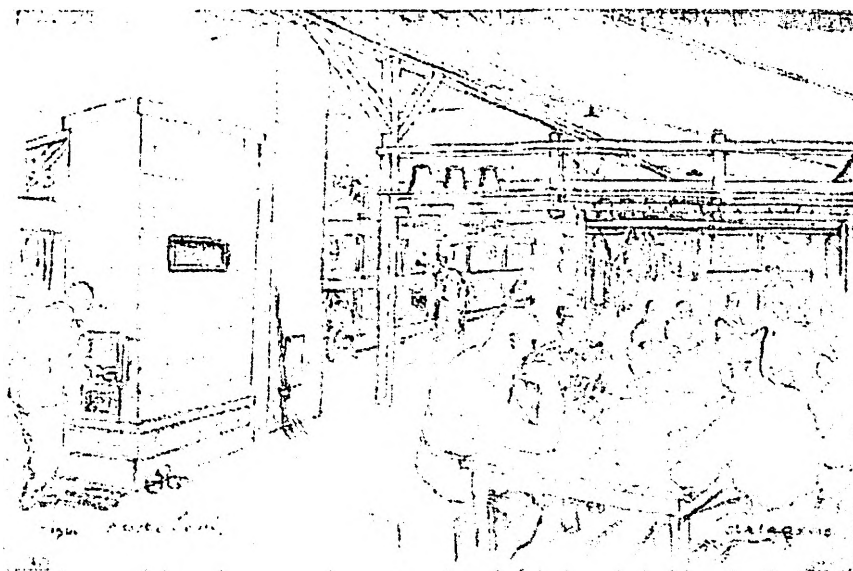
Jednoga dana, objavili su da se dele bonovi za cipele. Pošto nisam imala cipele, otišla sam u rejon u Subotici i stala u red da dobijem bon. Kad, tamo radi jedna devojka koja je bila član Hitler jugenda. Nosila je uniformu hitlerjugenda za vreme okupacije. Rekla sam joj da sam došla po bon, na šta je odgovorila: „Vama ne pripada bon, to je samo za borce“. Znala sam da svi dobijaju tu pomoć. Otišla sam sekretaru rejonu da se požalim. Kad sam ušla u njegovu kancelariju, videla sam da sedi u našem salonu. Sav nameštaj, tepih, sve je bilo iz našeg salona. Kad sam došla k sebi, pitao me je šta mi je. Rekla sam mu da je to sve naše. Pita: „Kako vaše?“ „Sve što je ovdé, to je naše“, ponovila sam. Upitao me je gde sam stanovala pre odlaska u logor. Objasnila sam mu. On je potvrdio da to jeste naše i da, kad god hoćemo, možemo da dođemo i sve uzmemo natrag. Ona žena više nije ostala na poslu.

Napomenula sam šta znam o njoj. Kasnije sam čula da je bila i u Komunističkoj partiji.

Moj otac je vrlo brzo počeo da radi, bio je poverenik za mlinove. Radio je za neku švajcarsku firmu s kojom je sarađivao i pre rata.

Iz Subotice sam premeštena u Novi Sad i tamo radila na poliklinici. Trebalo je ići na predavanja, trebalo je polagati državni ispit. Moj budući muž je tamo bio predavač. Tako smo se i upoznali. U braku smo proveli 46 godina. Moj muž je umro 1997. godine. Nije bio Jevrejin, ali je sahranjen na Jevrejskom groblju u Beogradu. Bio je veliki prijatelj Jevreja i mnogo je radio u Opštini.

Moja majka je imala devetoro braće i sestara. Jedan brat umro je za vreme okupacije, a drugi pre rata. Kući su se vratili moja mama, nje-ne dve sestre i deca. Njihovi muževi se nisu vratili. Jedna tetka je izgubila sina, koji je bio moje godište; vratili su se drugi sin i kćerka i šest sinova moje druge tetka. Svi danas žive u Izraelu i Americi. Od očeve porodice se spasla njegova sestra koja se skrivala u Budimpešti sa kćerkom. Sin joj je nastradao. Sa te strane nema više nikoga, a sa rodbinom sa majčine strane smo u stalnoj vezi.

Slikar Rajko Levi, od 1941. do 1945. nemački ratni zarobljenik – crtež iz zarobljeničkih logorskih dana, 1941. godine